

Історичні науки

УДК 94:323.25(47+57)"1932/1933"

Телегуз Андрій Володимирович

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри етнології та краєзнавства

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Телегуз Андрей Владимирович

кандидат исторических наук, доцент,

доцент кафедры этнологии и краеведения

Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова

Teleguz Andrii

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Ethnology and Local History

National Pedagogical Dragomanov University

**ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ГОЛОДОМОРУ 1932–1933 РР. ЯК ПРОЯВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ КОМУНІСТИЧНОГО РЕЖИМУ
СРСР**

**ПРИЧИНЫ И ПОСЛЕДСТВИЯ ГОЛОДОМОРА 1932-1933 ГГ. КАК
ПРОЯВЛЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ
КОММУНИСТИЧЕСКОГО РЕЖИМА СССР**

**CAUSES AND CONSEQUENCES OF THE HOLODOMOR OF 1932-1933
AS A MANIFESTATION OF THE NATIONAL POLICY OF THE
COMMUNIST REGIME OF THE USSR**

Анотація. Досліджуються етнонаціональні, політичні, економічні та етнопсихологічні наслідки Голодомору української нації в 1932 - 1933 роках.

Ключові слова: Голодомор, геноцид, комуністичний режим, українці, наслідки.

Аннотація. *Исследуются этнонациональные, политические, экономические и этнопсихологических последствия Голодомора украинской нации в 1932 - 1933 годах.*

Ключевые слова: *Голодомор, геноцид, коммунистический режим, украинцы, последствия.*

Summary. *Ethnonational, political, economic and ethnopsychological consequences of the Holodomor of the Ukrainian nation in 1932-1933 are researched.*

Key words: *Holodomor, genocide, communist regime, Ukrainians, consequences.*

Більшовицький переворот у жовтні 1917 р. зруйнував Російську імперію, але зберіг ідею російського імперського панування, котра реалізовувалась під час більшовицької окупації України на початку 1920-х рр. У роки діяльності УНР та Української Держави, навіть у часи воєнного загострення, селяни не знали, що таке масовий голод. Він здійснився восени 1921 р., коли радянська влада остаточно захопила владу в Україні. Настали роки «братнього» розподілу смерті [17, с. 3].

Найжорстокішим злодіянням російського комуністичного режиму проти української нації був голодомор 1932 – 1933 рр. Це була спланована проти українства акція, яка мала ліквідувати основу української нації і національного відродження, зруйнувати незалежницькі мрії, унеможливити протистояння радянській владі.

Мета статті – дослідити причини і наслідки Голодомору-геноциду 1932–1933 рр., визначити основні злочинні дії вищого партійного керівництва СРСР та УСРР, щодо українського народу. Відповідно до мети

в статті вирішуються наступні завдання: проаналізувати цілеспрямовані рішення більшовицької влади спрямовані на фізичне винищення українців; визначити головні наслідки голодомору для долі української нації.

Масове фізичне винищення українських хліборобів штучним голодом було свідомим терористичним актом політичної системи проти мирних людей, внаслідок чого зникали цілі покоління землеробів-універсалів, було зруйновано соціальні основи нації, її традиції, духовну культуру та самобутність. Аналіз змісту опублікованих протягом 1929 - 1933 рр. близько 30-ти постанов ЦК ВКП(б), Раднаркому УРСР та СРСР, ЦК КП(б)У засвідчує факти свідомого й цілеспрямованого створення таких умов життя для сільського населення, дві третини якого становили етнічні українці, що призвело до їх відвертого фізичного винищення. Голодомор 1932-33 років - це свідомо заповідана акція. Як свідчать документальні джерела, хліб в Україні був, але хліб з України забрали. Після приїзду Молотова до України восени 1932 року, коли, здавалося б, з нашої держави вивезли все, що тільки можливо, Сталін присилає Кагановича, за участі якого 29 грудня цього ж року відбувається засідання Політбюро ЦК КП(б)У, на якому ухвалюється рішення забрати з України всі продукти харчування (зерно, овочі, фрукти, соління, сушіння), в тому числі й посівний матеріал з колгоспів [28, с. 98–113; 11, с. 15; 21].

Те, що відбулося в Україні у 1933 році, не знайшло адекватного висвітлення в архівних джерелах. Причина в тому, що Сталін наказав ставитися до Голодомору як до неіснуючого явища. Особливо дивне враження справляють стенографічні звіти пленумів і протоколи політбюро ЦК КП(б)У часів Голодомору [28, с. 103–112]. В них відображено відчайдушну боротьбу з окремими конкретними проявами голоду, але не згадується саме слово "голод". Заборона на це слово не викликала, зрозуміло, побоюваннями за просочування негативної інформації. По-перше, голод різної інтенсивності охопив мало не всю хлібовиробну смугу

країни і не становив таємниці. По-друге, документація партійних органів завжди мала гриф «цілком таємно». Сталін насправді не бажав обговорення проблеми голоду. Воно означало б визнання факту економічної катастрофи, в яку потрапила країна внаслідок авантюристичної політики «наступу соціалізму по всьому фронту» та «світової комуністичної революції». Більше того, воно означало б дозвіл оцінювати рішення, негласно прийняті на найвищому рівні з метою виходу з катастрофи. А саме ці рішення й призвели до Голодомору.

Запровадження з грудня 1932 року паспортного режиму та інституту прописки для населення міст і новобудов адміністративно закріплювало селян у колгоспах [24, с. 410-414; 29 с. 212]. Одночасно до мінімуму було скорочено присадибні ділянки колгоспників, щоб вони могли забезпечувати свій прожитковий мінімум лише працею в громадському господарстві. Скасування продрозкладки, що загнала сільське господарство в глухий кут, можна вважати визнанням безперспективності праці, продукт якої належав державі цілком, тобто за змістом рабської праці. На зміну їй приходила система виробничих відносин, яка будувалася на примусовому поділі продукту праці в його натуральній формі між працівником і державою. Така система відносин властива кріпосництву.

Основною причиною голодомору-геноциду 1932-1933 рр. була цілеспрямована злочинська політика російського більшовицького керівництва. Це призвело до смерті від голоду мільйони українців, який однозначно потрібно назвати тільки, як неприродний. Спроби боротись проти насильства жорстоко придушувалися. Вище партійно-державне керівництво Української Соціалістичної Радянської Республіки, зокрема, генеральний секретар КП(б)У С. Косіор, голова Раднаркому України В. Чубар, голова ВУЦВК Г. Петровський, не лише не протистояли диктату Й. Сталіна, а фактично стали ініціативним зряддям у його руках.

У документах Політбюро ЦК КП(б)У збереглося свідчення про те, що восени 1932 року організовувалися з України так звані «зелені ешелони» для забезпечення промислових центрів Росії продуктами харчування до жовтневих свят. З України вивозили навіть квашені огірки, капусту та помідори. Таким чином, ті люди, котрі вирощували цю продукцію, залишалися приреченими на голодну смерть [25; 14, с. 13; 16, с. 17].

Історики і демографи сперечаються навколо кількості жертв Голодомору, виголошуючи різні дані від 3 до 10 мільйонів. Найвірогідніше, враховуючи матеріали перепису населення 1937-го року, втрати населення внаслідок повного фізичного виснаження, тифу, кишково-шлункових отруєнь, канібалізму, репресій, самогубств на ґрунті розладу психіки та соціального колапсу, жертви становили від 7 до 10 мільйонів людей на теренах України. Поза тим, Голодомор це демографічна катастрофа, що мала тотальний характер.

Вчені продовжують вивчати архівні джерела, з'ясовуючи абсолютні та відносні дані кількості жертв Голодомору. Очевидно, критерієм масштабності трагедії є не лише цифри, а й здатність кожної людини сприймати чуже горе, як своє. Всеосяжність національної катастрофи 1932-1933-го років можна збагнути лише глибиною внутрішнього потрясіння кожного, хто вважає себе цивілізованою людиною.

Група російських статистиків поверхово, лише на підставі підрахунку середньомісячного рівня смертності визначає, що в Україні у 1932-34 рр. померло близько 2 млн. людей [9, с. 118–127; 7, с. 256–263; 8, с. 28–42; 10; 1, с. 135–146; 26, с. 175–181]. Однак є серйозні підстави вважати цю оцінку явно заниженою.

Опубліковані нещодавно дані перепису 1937 року показують, що чисельність населення УРСР між 1931 і 1937 роком зменшилася на 2,8 млн. осіб [13; 22, с. 20; 3, с. 6–63; 2; 4]. Однак ці цифри не дають повного

уявлення про кількість жертв, оскільки частина померлих частково компенсувалась досить високим рівнем народжуваності у 1935-37 роках.

Український історик С. Кульчицький продовжує оцінювати прямі втрати від голоду 3-3,5 млн. людей [13; 15; 12], а український демограф А. Перковський - 4 млн. чоловік [19, с. 24–36; 20, с. 24–33].

На думку провідних вітчизняних дослідників голодомору В. Марочка, В. Сергійчука, П. Чернеги жертвами геноциду стали близько 10 млн. українців. Зокрема, 7 млн. в Україні та 3 млн. поза нею. Саме так вона згадується у дипломатичних рапортах 1930-х рр., в українській діаспорній історіографії [18, с. 14; 23; 27].

Отже, Голодомор - геноцид 1932-33 років став найбільшою трагедією України, її народу за всю історію:

1. Окрім очевидних людських втрат та величезного морального удару голод завдав непоправної шкоди українському національному життю. Він практично знищив старе українське село з його багатими народними традиціями: працелюбність, любов до землі, релігійність, шана й повага старших тощо. Замість нього з'явилося колгоспне село з мешканцями, які вже ніколи не повставали проти радянської влади.

2. Колективізація приглушила почуття індивідуалізму, яке було основним для ідентичності українського селянина.

3. На декілька поколінь Голодомор імпантував у свідомість селянства соціальний страх - страх голоду і смерті, політичну апатію і пасивність.

4. Голод перервав тяглість поколінь у розвитку української національної еліти.

5. Голод призупинив українізацію міст Сходу і Півдня України, після нього поповнення міського населення відбувалося переважно за рахунок імміграції з Росії тощо.

Після того, як голодом було виморено цвіт нації, носіїв культури, духовенство й селян - носіїв національного коду, історичні шанси на становлення українських еліт стали мінімальними. Відбулася «негативна селекція». До поголовного винищення українців голодом, знищення культури, мови, релігії додалося заселення України неукраїнцями, тривалий процес асиміляції та інтернаціоналізму. Саме на ґрунті, щедро засіяному жертвами Голодомору - геноциду, ретельно культивувалася «уніфікація», про яку наголошував славний українець Є. Сверстюк [6].

За антиукраїнською спрямованістю та масштабністю застосування, голод 1933-го року виявився найжахливішою зброєю масового знищення та соціального поневолення селянства, якою скористався тоталітарний режим в Україні.

Голод 1933-го року в Україні - це не фізіологічне явище, а, насамперед, цинічна форма політичного терору, проблемами якої повинні перейматися історики, соціологи, психологи, правознавці, філософи й політики. Наслідки та масштаби Голодомору у містах та селах України в 1932-33 роках засвідчують глобальну соціо-гуманітарну катастрофу в історії людства, а не лише українства.

Ця соціо-гуманітарна катастрофа, незважаючи на відносну давність події, має психічні та психологічні наслідки для сучасної української нації.

Голодомор - геноцид великою мірою призвів до руйнування моральних засад людськості. Значних втрат зазнала мораль, совість, прив'язаність. Окремим фактором, що спричинив зміну особистості внаслідок пережитого стресу, були страждання тих, хто вижив, і переживання ними вини за беспорядність і неспроможність врятувати помираючих від голоду. Втрачається самоповага і віра в інших людей, знижується самооцінка. Унаслідок цього люди стали залежними від чужої сили, малоініціативними, легше піддаються впливам, стають «робочою масою», дають себе використати, люмпенізуються [6].

Зважаючи на все вище викладене можна зробити висновок, що голодомор-геноцид 1932–1933 рр. це свідомо акція комуністичного режиму СРСР проти українського народу. Дослідження всіх аспектів цієї глобальної трагедії є тематикою подальших праць з даної проблеми.

Література

1. Араловець Н.А. Потери населения советского общества в 1930-е годы: проблемы, источники, методы изучения в отечественной историографии / Отечественная история. – 1995. – № 1. – С. 135–146.
2. Блюм А., Меспуле М. Бюрократическая анархия: Статистика и власть при Сталине. – М., 2006. – 109 с.
3. Волков А. Перепись населения 1937 года: вымыслы и правда / Перепись населения СССР 1937 года. История и материалы. Серия "История статистики". Выпуск 3-5 (часть II). – М., 1990. – С. 6-63.
4. Всесоюзная перепись населения 1937 года: общие итоги. Сборник документов и материалов. – М., 2007. – 320 с.
5. Долішня Н., Рослюк С. Посттравматичні наслідки Голодомору / Медицина світу. - 2011. - Том XXX. - Ч. 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://msvitu.com/archive/2011/april/artide-5.php>
6. Духовний учитель: Євген Сверстюк. – К., 2015. – 76 с.
7. Зеленин И., Ивницкий Н., Кондрашин В., Осколков Е. О голоде 1932–1933 годов и его оценке на Украине / Отечественная история. – 1994. – № 6. – С. 256–263.
8. Зеленин И. «Революция сверху»: завершение и трагические последствия / Вопросы истории. – 1994. – № 10. – С. 28–42.
9. Земсков В. К вопросу о масштабах репрессий в СССР / Социологические исследования. – 1995. – № 9. – С. 118–127.

10. Івницький Н. Голод 1932-1933 годов: кто виноват? / Голод 1932-1933 гг. Сборник статей Российского государственного гуманитарного университета. – М., 1995. – 96 с.
11. Кульчицький С. Голодомор - 33: чому і як? / Дзеркало тижня. – №45. – С. 15.
12. Кульчицький С. Демографічні втрати України в ХХ столітті / Дзеркало тижня. – №39. – С. 15.
13. Кульчицький С., Єфіменко Г. Демографічні наслідки Голодомору 1933 р. в Україні. Всесоюзний перепис 1937 р. в Україні: документи та матеріали. – К., 2003. – 192 с.
14. Кульчицький С. Причини голоду 1933 року в Україні / Дзеркало тижня. – № 38 (463). – С. 13.
15. Кульчицький С. Скільки нас загинуло від Голодомору 1933 року? / Дзеркало тижня. – №45. – С. 18.
16. Кульчицький С. Український Голодомор в радянській державі-комуні / Дзеркало тижня. – №34. – С. 17.
17. Марочко В.І. Ленінський людомор 1921–1923 рр.: «братній» розподіл смерті / Слово Просвіти. – 2018. – № 16. – С. 3.
18. Марочко В. Пристрасті довкола Голодомору: реальні міфи / Дзеркало тижня. – 2018. – 24 березня. – С. 14.
19. Перковський А., Пирожков С. Демографічні втрати Української РСР у 30-ті роки / Український історичний журнал. – 1989. – № 8 (341). – С. 24–36.
20. Перковський А. Про демографічні втрати України у [19]30-х роках / Вісник Міжнародної асоціації українців. – К., 1991. – № 3. – С. 24–33.
21. Проти кого організовували Голодомор: Постанова ЦК ВКП(б) і СНК Союзу РСР від 14.12.32 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://yury108.blogspot.com/2012/11/141232.html>

22. Ревенко А. Скільки нас було, є та скільки буде напередодні першого всеукраїнського перепису населення / Дзеркало тижня. – № 47. – С. 20.
23. Сергійчук В. Голодомор 1932-1933 років як геноцид українства. – К., 2016. – 320 с.
24. Танцюра В. Політична історія України. - К., 2008. - 552 с.
25. Тойб М. Ніхто не забутий, ніщо не забуто / Вісті Ковельщини. – 22 листопада 2012.
26. Цаплин В. Статистика жертв сталинізму в 30-е годы / Вопросы истории. – №4. – 1989. – С. 175–181.
27. Чернега П. Геноцид української нації в СРСР 1932–1933 років / Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Голодомор 1932–1933 років: втрати української нації». – К., 2017. – 200 с.
28. Шаповал Ю. Україна 20-50-х років: сторінки ненаписаної історії. – К., 1993. – 351 с.
29. Щербакова И. Пути следования. – М., 2011. – 392 с.